

Мартиненко Н.М.

здобувач, Національна академія
образотворчого мистецтва
і архітектури, м.Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ Д.Г.ДЕРЛА НА СТАНОВЛЕННЯ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ПРОМИСЛОВОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ 1900-1930 РОКІВ

Анотація. Вперше здійснено детальне дослідження діяльності Д.Г.Дерла на ниві художньо-промислової освіти. Розглянута специфіка впливу майстра на формування та розвиток індустріального дизайну Великобританії.

Ключові слова: художньо-промислова освіта, індустріальний дизайн, діяльність Д.Г.Дерла.

Аннотация. Мартыненко Н.Н. Особенности влияния Д.Г.Дерла на становление индустриального дизайна в контексте развития художественно-промышленного образования Великобритании 1900-1930 гг. Впервые осуществлено детальное исследование деятельности Д.Г.Дерла в области художественно-промышленного образования. Рассмотрена специфика влияния мастера на формирование и развитие индустриального дизайна Великобритании.

Ключевые слова: художественно-промышленное образование, индустриальный дизайн, деятельность Д.Г.Дерла.

Annotation: Particularities of J.H. Dearle's influence on the formation of industrial design within the context of the development of industrial art education in Britain in 1900-1930. Detailed research of J.H. Dearle's activity in the area of industrial art education conducted for the first time. The work explores artist's specific influence upon the development of industrial design in Britain.

Key words: industrial art education, industrial design, J.H. Dearle's activity.

Постановка проблеми. Ім'я талановитого Британського дизайнера кінця ХІХ- початку ХХ століття, Джона Генрі Дерла, художнього директора компанії «Морріс і Ко.», створеної Віл'ямом Моррісом, нерозривно пов'язано з історією руху «Мистецтва та Ремесла». Створені майстром декоративні тканини, гобелени, численні візерунки для прикраси меблів, обої та вітражі – займають поважне місце серед національних здобутків країни в мистецтві дизайну.

Проте, паралельна багаторічна самовіддана діяльність Дерла на ниві художньо-промислової освіти Великобританії, сьогодні практично забута і майже зовсім невідома навіть вузькому колу фахівців, що пояснює повну відсутність публікацій по даній темі.

Постановка завдання. Провести перше детальне дослідження діяльності Д.Г.Дерла у сфері художньо-промислової освіти Великобританії та висвітлити особливості впливу майстра на розвиток індустріального дизайну країни 1900-1930 років.

Результати дослідження. Науково-технічний прогрес та індустріальна революція ХІХ століття забезпечили країні провідне місце в світовому товаровиробництві. Проте стрімко зростаюча конкуренція з боку інших країн, особливо Франції та Німеччини викликала термінову потребу вдосконалення естетичної якості промислових виробів. Власно в цьому контексті в другій половині ХІХ століття сформувалась система художньо-промислової освіти Великобританії, створивши на початку ХХ століття нову дисципліну – особливий тип художнього проектування – індустріальний дизайн.

Саме розвитку прототипного проектування, та вдосконаленню індустріального дизайну присвячена багатовекторна експертна діяльність Джона Генрі Дерла.

Наприкінці ХІХ сторіччя Дерл набуває відносно високого авторитету в колі професійних дизайнерів, колег по справі. Репродукції його робіт, виконаних для «Морріс і Ко.» регулярно з'являються на сторінках спеціалізованих видань таких як «Студіо», «Художній Журнал» та інші. Завдяки накопиченому професійному досвіду та майстерності, в рамках проектно-художньої творчості, пред ним несподівано відкривається зовсім нова перспектива співробітництва з фаховими освітянськими установами.

Перші кроки у цій царині були зроблені Д.Г.Дерлом в «Національному змаганні Науківих і Художніх Шкіл та Художніх Класів», організованому Освітньою Радою. Щорічне змагання було запроваджено Комітетом Ради з Навчання, попередником Освітньої Ради, ще в першій половині ХІХ сторіччя, у 1837 році під назвою «Конкурс на отримання Національних Медалів». У 1901 році Дерл отримав запрошення приєднатись до когорти визнаних майстрів декоративно-прикладного мистецтва, виступаючих у ролі екзаменаторів в області Дизайну. Він приймає запрошення і починає працювати поряд з Вальтером Крейном, видатним дизайнером, талановитим ілюстратором дитячих книжок; Віл'ямом Де Морганом, майстром чарівних керамічних виробів; Люїсом Ф. Дейем, дизайнером та автором великої кількості публікацій в Художньому Журналі.

Надійшла до редакції 26.11.2012

Першим досвідом роботи Дерла в екзаменаційній комісії в ролі експерта стала його участь в оцінюванні секції Дизайну під назвою «Гобелени, Килими, Обої, Тканини та Друковані Тканини». Головним завданням Екзаменаторів було виявлення молодого таланту, його гідна оцінка за певно окреслених умов, підбадьорення та підтримка конструктивними порадами. Освітньою Радою була чітко визначена мета визнавати кращими дизайни безпосередньо пригідні для відтворення у масовому виробництві. До відома Екзаменаторів була доведена наступна інструкція:

«Освітня Рада висловлює бажання, щодо робіт, представлених студентами Художніх Шкіл та Художніх Класів, Екзаменатори повинні призначати винагороди за якість дизайнів, враховуючи їх придатність до виготовлення безпосередньо в заданому матеріалі. Рада не вважає, що надзвичайна майстерність візерунку повинна впливати на присудження премії. Вона вважає, що обережно продуманий дизайн, який без будь-яких додаткових зусиль може бути застосований у кожному виробництві, становить головний критерій у визначенні переможців».¹ Ствердження акцентує важливість розвитку саме індустріального дизайну і ще раз нагадує, що власно заради нестерпного бажання Британії домінувати в товаровиробничій індустрії ще в 1837 році було зосновано Школу Дизайну. Навіть на початку ХХ сторіччя всі креативні сили імперії було спрямовано на подальший розвиток та покращення художньої якості дизайну задля утримання лідируючих позицій на ринку масового виробництва. На 1901 рік амбіційний проект Національної Освітньої Ради розрісся до гігантських розмірів. В опублікованому звіті про результати конкурсу фігурують наступні цифри. Кількість заявлених робіт, отриманих від охочих прийняти участь у змаганні становила: 44, 474 учнів з 303 Художніх шкіл; 28, 592 з 266 Наукових Шкіл; 11,406 з 429 Художніх Класів. Допуск пройшли 6,902 роботи, серед яких 12 отримали золоті медалі, 127 – срібні, 358 – бронзові.² Результати змагань широко висвітлювались у тогочасній пресі разом з вибраними прикладами робіт переможців. На протязі довгих 15 років, до останнього змагання Дерл щорічно оцінював конкурсні роботи, надаючи коментарії та направляючи поради молодому поколінню починаючих дизайнерів.

По смерті Вальтера Крейна в 1915 році, Дерла запрошують зайняти звільнене місце Експерта-Екзаменатора з нормативної дисципліни «Художні Принципи Візерункового Дизайну» в тестуваннях запроваджених Технічним Департаментом Інституту Міста та Гільдій Лондона, заснованого у 1878 році сумісними зусиллями шістнадцяти торгівельних Гільдій Міста Лондона та Корпорацією Міста Лондона «...з метою підвищення (рівня) технічної та наукової освіти, на благо індивідуума, індустрії та нації».³ У 1900 році Інститут отримав Королівську Хартію від королеви Вікторії, яка підтвердила і назавжди закріпила за установою статус поважного навчального закладу в «...області Науки та Мистецтва корисних для росту технічних індустрій та комерції...».⁴ Головною метою інституту було закладання системи технологічного екзаменування, проте паралельно, під його опікою,

були створені такі навчальні заклади як: Центральний інститут, Технологічний Коледж Фінсбурі та Художня Школа Інституту Міста та Гільдій Лондона.

Наприкінці ХІХ століття навчальний процес та тестування в країні були неоднорідними і надто хаотичними. Саме завдяки роботі Інституту Міста та Гільдій Лондона разом з Освітньою Радою була розроблена національна система зовнішнього екзаменування, яка забезпечила запровадження єдиного стандарту оцінювання студентів, поширеного на всі учбові заклади. Екзаменаційний перегляд проводився один раз на рік у квітні, або травні з оголошенням результатів восени. Залучення до роботи в екзаменаційному процесі відданих справі практикуючих фахових експертів, безперечно вважалось найсильнішою стороною в роботі інституту. Наприклад, особа екзаменатора визначалась у рекламному буклеті: «Екзаменатори це видатні люди, знамениті на всю країну у своїй сфері діяльності, чи то в індустрії чи в освіті...».⁵ В період з 1915 по 1919 роки кількість студентів склавших екзамен з цієї дисципліни становила 561 особу. У 1920 році предмет було перейменовано на «Принципи Мистецтва та Дизайну в пристосуванні до тканих матеріял» і поділено на дві окремі групи: А- для Дизайнерів, Б – для Друкарів. Відомо, що 292 особи склали іспит до 1925, та 166 осіб в період з 1925 по 1937 рік. На жаль, не існує можливості чітко визначити, яка кількість студентів пройшла іспит саме у Дерла з 1924 по 1931 роки. Для розуміння особливостей процесу тестування, розглянемо безпосередньо приклад складової структури завдання, згідно з опублікованою програмою за 1926-1927 навчальний рік:

І. Іспит *Градації І* (тобто першого курсу) складався з наступних частин:

Рисування – рисування, калькування, перекладення, збільшення, зменшення та копіювання дизайну. Малювання в техніці акварелі і гуаші

Колір – теорія кольору; поєднання кольорів; гармонія та контраст; ефект накладання та безпосереднього сусідства кольорів; цінність розірваного кольору та засоби його досягнення у ткацтві; розфарбування в різні кольори запропонованого візерунку; розташування кольорів в смуги, клітини, кружечки та в нескладне мереживо; ефекти кольору в залежності від використання ниток різного типу; необхідність постійного звертання до кольору, спостереженого в природі.

Дизайн. – планування та розробка візерунку; головні лінії та розподіл частин та маси в загальному розташуванні; різні типи візерунків- геометричні, сплетіння, в шашечку, спіральні та квіткові.

Вивчення Природи. – Вивчення природних форм та кольорів з подальшим використанням на тканині.

Адаптація. – втілювання дизайну в текстилі, чи перенесення на будь-яку іншу матерію.

І І. *Випускний іспит* поділявся на дві частини письмову та прикладну.

Письмова частина включала:

І. *Основи дизайну* – Планування візерунку; пропорції та масштаб; рисування по пам'яті; візерунок для рамок, кутків і центрального заповнення по

відношенню один до другого.

2. *Колір*. – Ефект пропорції та сили кольору в композиції; вплив кольору на візерунок – розробка візерунку з домінацією різних фігур в різних кольорових умовах; пом'ягшення різких ефектів; підкреслення форм за допомогою контрасту тону та кольору.
3. *Адаптація*. – втілювання натуральних форм в орнамент залежно від їх використання в повторі, в центрі та в інших різноманітних варіаціях.
4. *Стиль Орнаменту*. – Розгляд і використання таких типів візерунків як геометричні, сплетіння, завиткові, спіральні, арабески, квіткові та анімалістичні.
5. *Традиційні та Історичні Стілі*. – Розгляд таких стилів як Візантійський, Сарацинський, Сицилійський, Персидський, Індійський, Китайський, Італійський, Іспанський, Французький, Фламанський, Німецький та Англійський.
6. *Придатність Дизайну*.- Придатність певних типів візерунків для таких матерій як тканини для пошиття одягу, парчові тканини, дамастні тканини, гобелени, килими.
7. *Підготовка Дизайну*. Розробка та кольорування ескізу візерунка в заданому розмірі в залежності від мети подальшого застосування та типу використаного матеріалу.
8. *Прикладна частина* мала наступний вигляд. – Від кандидатів вимагалось подання оригінальних текстильних візерунків, демонструючих всю силу їхнього вміння художнього планування візерунку та його кольорування; а також їхні штудії музейних експозиційних текстильних матеріалів або інших текстильних матеріалів визнаної художньої цінності. Приклади робіт мали бути виконані у стандартному форматі 15 інчів на 11 інчів (38 x 28 см).⁶

У 1917 році, Освітньою Радою була розроблена альтернативна система тестування у вигляді Національної Сертифікації. Національний Сертифікат для вечірніх та заочних студентів та Національний Диплом для очних студентів видавались спільно Освітньою Радою і зацікавленими професійними установами. Підготовка питань тестування та виставлення відміток відводились співробітникам шкіл та коледжів, а загальне оцінювання проведення тестування і керування процесом – зовнішнім екзаменаторам, призначеним Освітньою Радою і професійними установами. Саме в ролі екзаменатора з класу «Дизайна» Джона Генрі Дерла було задіяно в процесі Національної Сертифікації.

В обов'язки Дерла входили: розробка Екзаменаційних завдань, оцінювання та надання письмових порад екзаменованим, відбір кандидатів номінованих на премії, написання звіту про стан національної художньо-промислової підготовки кадрів та рецензій на студентські роботи. За результатами та рекомендацією експертного аналізу Радою приймалися конкретні і дієві заходи щодо усунення виявлених недоліків. Розподілений на дві групи Екзамен з образотворчого та індустріального дизайну складався з чотирьох етапів:

1. Питання і вправи з Загального Дизайну.
2. Фігурні Композиції.
3. Вправа зі створення оригінального дизайну для ручного виконання, машинного виробництва, чи ілюстрацій.
4. Історія і Основи Орнаменту, чи Історія і Основи Гравюри.⁷

Статистичні дані з 1917 по 1930 роки ілюструють очевидність переваги інтересу кандидатів саме до індустріального дизайну (см. Таблицю).

У 1919 році доля зводить Дерла з провідною мистецькою установою часу – Королівським Художнім Коледжом. Заснований в 1837 році, як Урядова Школа Дизайну, перейменований в 1857 році в Національну Підготовчу Художню Школу, коледж нарешті отримав почесну назву в 1896 році.

Певний час в Коледжі існувала система «Візитерства». До кожної з чотирьох Шкіл (факультетів) коледжу: Художньої, Дизайну, Скульптури і Архітектури, Освітньою Радою призначалось по одному «Візитеру». На початку ХХ століття в навчальному процесі та напрямку викладання в Коледжі значно домінували теорії руху «Мистецтва та Ремесла». В каталозі виданому Освітньою Радою в 1908 році наведені вироблені в Коледжі та отримавші призи експонати, серед яких нараховувались 12 типів обоїв, виконаних в стилі «Морріс і Ко.». Тому не дивно, що в час панування прототипного планування на посаду «Візитера» до «Школи Дизайну» в 1919 році було запрошено саме Художнього Директора «Морріс і Ко.» Джона Генрі Дерла, виконувавшего обов'язки три роки поспіль з 1919 по 1922. Відсутність подібної посади в наш час та факт збереження архівних документів коледжу починаючи тільки з 1923 року, ускладнюють можливість отримання детальної інформації. Чудом збережена копія листа адресованого Дерлу з проханням зайняти посаду, окреслює сферу обов'язків «Візитера»:

«..В обов'язки Візитера... входить: відвідувати Коледж час від часу, звітувати (Освітній Раді) з при-

Таблиця

Рік													
17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Образотворчий Дизайн													
7	5	5	14	12	10	12	24	21	49	51	54	59	57
Індустріальний Дизайн													
63	48	31	40	119	134	157	201	232	275	309	383	524	608

воду рівня викладання, розглядати та оцінювати індивідуальні роботи студентів; час від часу по необхідності переглядати загальний процес навчання з приводу програми та методик викладання. У майбутньому пропонується просити Візитерів брати участь у відборі кандидатів, претендуючих на стипендії Коледжу...».⁹

Можливо, що саме з ініціативи, чи за порадою Дерла, враховуючи його власний шлях в молоді роки, у 1921-22 роках в Коледжі був введений короткий експериментальний курс Підвищення Кваліфікації для практикуючих майстрів.

По закінченню терміну роботи в Королівському Художньому Коледжі Дерл починає співробітництво з Королівським Художнім Товариством, заснованим ще в 1753 році Віл'ямом Шиплі, вчителем рисування з Нортгемптона, під назвою «Товариство заохочення Мистецтв, Мануфактури і Комерції». У 1847 році Товариству була дарована королівська Хартія, а самого принца Альбера, призначено президентом товариства. Саме товариство виступило головним організатором Великої Виставки міжнародних індустріальних досягнень 1851 року, яка проходила з 1 травня по 15 жовтня у Кришталевому Палаці в лондонському Гайд Парку. Нарешті у 1908 році, знаходячись під патронатом Едуарда VII, Товариство отримало право носити назву Королівське, даровану монархом, як прояв повного визнання видатних заслуг перед нацією.

У 1924 році Товариство розпочало організацію щорічних Конкурсів Індустріального Дизайну з метою «зведення разом для взаємних вигід робіт молодих дизайнерів та потреб виробників на благо народу».¹⁰

Рекламна листівка оголошувала нову схему покращення індустріальних дизайнів, яка надасть можливість молодим дизайнерам продемонструвати свої здібності та отримати певну відомість свого ім'я, а виробникам, в свою чергу, надасть перспективу потенціального розширення кола продукції. Наголошувалось на тому, що найавторитетніші особи з різних гілок індустріального дизайну і виробництва запрошені для участі в роботі Комітетів Секцій, яких спочатку було представлено чотири: Архітектурні Декорації, Текстиль, Меблі і Книговиробництво, з доповненням пізніше ще двох: Гончарні вироби і Скло та все інше. Жюрі мало бути номіноване Радою Королівського Художнього Товариства за рекомендацією членів Комітетів. Після конкурсу планувалась виставка найкращих робіт спочатку в музеї ім. Вікторії та Альберта, з подальшим показом в різних центрах країни. Згодом виставки викликали такий інтерес, що навіть сама Королева Марія відвідувала їх тричі. Зазначалось також запровадження стипендії для найбільш обдарованих студентів, що давала можливість отримати освіту тим, хто в іншому випадку не мав фінансової спроможності цого зробити. Саме за рахунок роботи таких дизайнерів планувалось підвищити загальний рівень дизайну по всій країні. Конкурс одразу набув великої популярності і вже в наступному році був підтриманий Освітою Радою, як край необхідний, корисний і маючий великий вплив на викладання в художніх школах по всій країні.

Ім'я Джона Генрі Дерла фігурує в складі Комітету Секції Текстилю з самого початку, ще в листівці анонсує за запровадження нового конкурсу. Наступного 1925 року його було залучено Радою Товариства до участі і в роботі журі, роль яку він відіграв ще раз 1926 року, а в Комітеті залишався до кінця 1930 року. Членами журі були особи номіновані Радою і представники компаній, які надавали призову нагороду. Вимоги до Екзаменаторів, сформульовані в інструкції від 1924 року наступним чином:

1. Вимагати зняття з конкурсу дизайнів низької якості.
2. Перевести будь-який дизайн у відповідну категорію, при необхідності.
3. Присудження призів кандидатам за своїм власним розсудом, враховуючи пригідність дизайну для того матеріалу, в якому його буде виконано, а також вік конкурсанта та його художню освіту.
4. Рекомендувати Товариству на отримання Дипломів роботи будь-яких кандидатів, виявивших виняткові художні здібності разом з практичними знаннями матеріалів та процесів, використовуваних в його сфері діяльності.
5. Рекомендувати роботи, які хоч і не отримали нагород, але досягають достатньо високого стандарту.
6. Написання загального звіту про роботи тестованих конкурсантів.¹¹

У 1925 році кількість представлених на конкурс робіт в Секції Текстилю становила 807 екземплярів, що набагато перевищило інші подання. Для зрівняння зазначимо, що наступна за популярністю того року Секція Книговидання отримала лише 259 поданнів. Загальна кількість конкуруючих у 1925 році складала 2033 роботи. Секція Текстилю поділялась на 5 суб-секцій:

1. Килими та інші різноманітні покриття полу.
2. Гобелени, Парчі, Дамастні тканини, Скатертини та інше.
3. Друкована тканина для прикрашення стін та виготовлення меблів.
4. Друкована тканина для суконь, парча та інші розкішні тканини, носовички, шовкові краватки та стрічки.
5. Мереживо, Тюлі, Вишивка.

Робота журі проходила в музеї ім. Вікторії та Альберта. По закінченню конкурсу там же з 1 по 31 серпня було відкрито виставку відзначених робіт. Вищі премії в Секції Текстилю було присуджено 13 молодим дизайнерам, високі рекомендації надані 17 конкурсантам і ще 20 осіб отримали похвальні вислови на свою адресу.¹² Проведення конкурсів продовжувалось ще вісім років і припинило існування у 1934 році лише через брак коштів. Проте, на завершення у 1935 році в приміщенні Королівської Академії Мистецтв, наслідний принц відкрив «Виставку Британського Мистецтва в Індустрії». Це було дуже доречно, адже саме Художнє Товариство колись організувало першу виставку картин у країні, і мало право вважати себе передвістником Художньої Академії, заснованої на чотирнадцять років пізніше у 1768 році, тим більше, що перший президент Академії – Сер Джошуа Рейнольдс, був одним із піонерів товариства. Дозволив-

ши проведення виставки у своїх пенатах, Академія тим самим визнала важливість і художню цінність індустріального дизайну, як виду мистецтва, і погоди-лась з думкою, що річ може бути прекрасною навіть, якщо має практичне застосування. Завдяки зусиллям Джона Генрі Дерла та його числених колег по справі в Королівському Художньому Товаристві та в інших відповідних організаціях Індустріальний дизайн врешті було піднесено на високий рівень визнання. У 1927 році за видатні заслуги в області художнього та промислового дизайну Дерла було прийнято в члени Королівського Художнього Товариства.

У 1923 році, виступаючи перед Викладачами з Текстильного виробництва Дерл зокрема, зазначив:

«Саме дух мистецтва викликає ентузіазм справжнього викладача дизайну; так само він підносить студента на найвищий рівень досягнень; то що таке мистецтво? Існує багато визначень, проте мені достатньо однієї впевненості, що воно міститься в надрах душі».¹³

Висновки. Протягом довгих тридцяти років майстер самовідданно віддавав свою власну душу розвитку проектно-художньої творчості країни, розповсюджуючи ідеї створення високохудожніх предметів побуту навіть в епоху масового виробництва. Своєю багаторічною діяльністю в ролі Експерта – Екзаменатора Джон Генрі Дерл, направляв роботу починаючих дизайнерів в найкращих традиціях руху «Мистецтва та Ремесла», встановлюючи високий стандарт майстерності та відданості справі, сприяючи подальшому розквіту індустріального дизайну та художньо-промислової освіти Великобританії в ХХ столітті.

Примітки:

- ¹ Board of Education miscellaneous papers. ED23/558. The National Archive.
- ² Board of Education: National Competition List of Students rewarded with the Report of the Examiners. – London: Wyman and Sons Limited, 1901. – С.1.
- ³ City and Guilds: its aims and work. – London: City and Guilds of London Institute, reprint 1959. – С.1.
- ⁴ Там само. – С.1.
- ⁵ Там само. – С.3.
- ⁶ City and Guilds of London Institute: Department of Technology Program for the session 1926-1927. – London: John Murray, 1926. – С.330-334.
- ⁷ Board of Education Examination in Art: Principles of teaching and school management, Examiners' Reports. – London: His Majesty's Stationary Office, 1920. – С. 7-8.
- ⁸ Board of Education Examination miscellaneous papers. ED23/603. The National Archive.
- ⁹ Board of Education Examination miscellaneous papers. ED23/559. The National Archive.
- ¹⁰ Royal Society of Arts: Scheme for the improvement of the Industrial Design. – London: Royal Society of Arts, 1924. – С.1.
- ¹¹ Minutes from the Industrial Art Bursaries Board, 1928-1945. PR.DE/100/12/1. Royal Society of Arts.
- ¹² Royal Society of Arts: Report on the Competition of Industrial Designs. – London: F.J. Parsons LTD, 1925. – С12.
- ¹³ Dearle, J.H. The Principles of Art Applied to Designs for Woven Fabrics// Textile Manufacturer.- 1923. – N 583 – С. 228-230